

Από τον κανόνα χρυσού στις κυμαινόμενες ισοτιμίες. Διαπιστώσεις για τις τάσεις επέκτασης του κεφαλαίου και τις συνέπειές της

Του Δρος Πέτρου ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Στις αμέτρητες και πολυδαίδαλες σχέσεις παραγωγής, ανταλλαγής, αναπαραγωγής και εξέλιξης του καπιταλιστικού συστήματος αναζητούμε κάθε φορά τομείς, κυρίως των διεθνών οικονομικών σχέσεων που με σχετική επάρκεια, άλλοτε εξ αντανακλάσεως και άλλοτε από την ίδια τους τη φύση, να μπορούν να εκφράσουν το εσώτερο νόημα της μεταβατικής κίνησης του συστήματος στα διαφορετικά επίπεδα της διαδοχικής του ολοκλήρωσης.

Αυτή η «μεταβλητή γεωμετρία» στις σχέσεις του κεφαλαίου βρίσκει την εκδήλωσή της, εκτός των άλλων, και στον τρόπο που το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα αρθρώνεται και λειτουργεί. Είναι ενδιαφέρον λοιπόν να αναζητήσουμε στους τρόπους μετάβασης από το ένα σύστημα στο άλλο την εσώτερη κίνηση ολοκλήρωσης ή μη των παγκόσμιων σχέσεων που αναπτύσσει το κεφάλαιο καθώς και την αγωνία επέκτασης του κεφαλαίου που εκδηλώνεται μέσω των διεθνών νομισματικών σχέσεων.

Η πορεία από τον Κανόνα Χρυσού στις κυμαινόμενες ισοτιμίες

Η τελική κατάρρευση (1919-1922) των δρακόντειων νόμων του Κανόνα Χρυσού¹ αποκάλυψε τον ευαίσθητο σύνδεσμο ανάμεσα στην τυπική νομισματική αυτονομία και τη

1. Ο παγκόσμιος κανόνας ελεύθερης μεταιρεψιμότητας σε χρυσό, το μακροβιότερο σύστημα (1879-1913) στην ιστορία των διεθνών νομισματικών συστημάτων, δεν περιόριζε την εισαγωγή ή την εξαγωγή χρυσού από τους πολίτες ούτε επέβαλε κάποιου άλλου είδους συναλλαγματικό περιορισμό στις τρεχούμενες ανταλλαγές ή στους λογαριασμούς κεφαλαίου, αρκεί τα εθνικά τραπεζογραμμάτια να εκδίδονταν και η νομισματοκοπή να γινόταν κατά κύριο λόγο με τον όρο του ότι η μακροπρόθεσμη αύξηση του νομίσματος θα αντιστοιχούσε στα γενικά αποθέματα του χρυσού. Προϋπείθεται ο ορισμός μιας επίσημης τιμής ή νομισματικής ισοτιμίας και η ελεύθερη μετατροπή - ανταλλαγή του εγχωρίου χρήματος και του χρυσού σε αυτή την τιμή. Ήταν ένα σύστημα «εθελοντικής» συμμετοχής καθώς δεν υπήρχε συνθήκη ιδρύσεως, υπό την Βρετανική εμπορική και χρηματιστική κυριαρχία, στο οποίο το γενικό ονομαστικό επίπεδο τιμών είναι ενδογενώς ορισμένο από την παγκόσμια ζήτηση και προσφορά χρυσού. Αυτή η ουσιαστική συμμετρία του συστήματος είναι εμπόδιο στην εθνική επιρροή στο επίπεδο τιμών. Η κρίση του συστήματος προέρχεται από τη μεγεθυνόμενη αστάθεια των αγορών όταν δεν υφίσταται εθνική ρύθμιση στις αναταράξεις προσφοράς και ζήτησεως, και από τον γενικό αποπληθωρισμό του συστήματος όταν μια χώρα εκουσίως ή όχι αυξάνει κατά πολύ τα αποθέματα χρυσού. (Για το σχετικό προβληματισμό βλ. Mc Kinnon R. I. 1993, Lelart M. 1998, Hirst P. - Thompson G. 1996).

μακροοικονομική αποτελεσματικότητα. Για την κεντρική και τη νότιο Ευρώπη, οι άγριες διακυμάνσεις των ισοτιμιών ήταν η αιτία και η συνταγή για τον μαζικό υπερπληθωρισμό που αποσταθεροποίησε περαιτέρω την ήδη άστατη πολιτική κατάσταση. Οι κυβερνήσεις με τον αποπληθωρισμό διακινδύνευαν, επιδιώκοντας την επιτυχία μιας στοιχειώδους σταθερότητας στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, αλλά και αυτή η πολιτική ήταν αναποτελεσματική εντός της ισχυρά κερδοσκοπικής ψυχολογίας που είχε αναπτυχθεί στους κατόχους κεφαλαίου, που αναζητούσαν μέσω της περιφοράς του «θερμού χρήματος» τις μεγάλες και ταχείες αποδόσεις.

Η απόπειρα επιστροφής σε έναν ανακαινισμένο κανόνα χρυσού, που φιλοδοξούσε να συμβιβάσει τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες με την ελεύθερη ροή των κεφαλαίων, αποδείχθηκε ακατόρθωτο εγχείρημα. «Για τις κυβερνήσεις υπό την εκλογική πίεση να διατηρήσουν και να επεκτείνουν τις δαπάνες του κράτους πρόνοιας και να δράσουν υπέρ της προστασίας της εργασίας, η απαιτούμενη μακροοικονομική και δημοσιονομική πειθαρχία του κανόνος χρυσού ήταν συχνά ανίκανη να αντέξει. Απλώς οι πολιτικές πραγματικότητες της ενδοπολεμικής περιόδου, δε μπορούσαν να υπομένουν τη διεθνή χρηματιστική και νομισματική δομή του 19ου αι.» (Thompson H. 1997, σ.93).

Κατά το 1931, η φρεντίτιδα των μετακινήσεων του κεφαλαίου, προκάλεσε κατάρρευση της παγκόσμιας οικονομίας και η κρίση των τραπεζών της κεντρικής Ευρώπης έγινε ανυπόφορη για τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις. Είναι η εποχή που η Βερατανία, απρόθυμη να αποπληθωρίζει περισσότερο την εγχώρια οικονομία κρατώντας υψηλά επιτόκια και αντιμετωπίζοντας υψηλή ανεργία, υποτίμησε απότομα το νόμισμά της (Σεπτ. 1931), μετά από μια πορεία μείωσης των αποθεμάτων χρυσού, και έπαψε την επίσημη ισοτιμία σε χρυσό. Το ίδιο έκανε και η Αμερική το 1933, η Γαλλία το 1936, αλλά από τον προστατευτισμό και τον αποπληθωρισμό, η διεθνής οικονομία κατέρρευσε.²

Η κατάρρευση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και η αδυναμία αποτελεσματικής «ακινητοποίησης» του κεφαλαίου σε παραγωγικές επενδύσεις βοήθησαν στην επιδείνωση της κρίσης του κράτους. Το τελευταίο στράφηκε στον εμπορικό προστατευτισμό στην προσπάθεια να διατηρήσει την απασχόληση και τα συναλλαγματικά αποθέματα: στα επόμενα χρόνια σε μια διαδρομή μέχρι και το τέλος της δεκ. του '30, δημιουργήθηκαν οικονομίες που ήταν διψασμένες για επενδύσεις, κλειστές στις υπερπόντιες αγορές, χωρίς συναλλαγματικές μετατρεψιμότητες, που δεν κατάφεραν να προσφέρουν στους πολίτες τους την αίσθηση της «οικονομικής αναμονής και ευημερίας μεγαλύτερης των ετών '29-'31» (Thompson H. 1997, σ.95). Η ισχυρή διάβρωση της νομιμοποιητικής βάσης του μεσοπολεμικού κράτους είναι αναπόφευκτη, με τις γνωστές συνέπειες του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Το δίδαγμα των ενδιάμεσων χρόνων ήταν αυτό της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης των κρατών. Δεν ήταν το διεθνές εμπόριο που υπέσκαπτε τα κράτη αλλά η απουσία του.

Το δίλημμα των Αμερικανών και Βρετανών αρχιτεκτόνων της μεταπολεμικής καπιταλιστικής τάξης ήταν ο συμβιβασμός ανάμεσα στην αναδόμηση της ελεύθερης παγκόσμιας εμπορικής ανταλλαγής και των υψηλών επιπέδων απασχόλησης και ανάπτυξης: ό-

2. Βλ. σχετικά Mc Kinnon, 1993.

ροι απαραίτητοι για τη νομιμοποίηση της εξουσίας. Το δόγμα Κέυνς αναπτύσσεται και ωριμάζει:

Κάθε χώρα έχει δικαίωμα στον έλεγχο της μακροοικονομίας της.

Οι ανταλλακτικές ισοτιμίες έπρεπε να είναι επαρκώς ελαστικές ώστε να διευκολύνουν τις εθνικές επιλογές στις επιδιώξεις του πληθωρισμού και της απασχόλησης.

Ταυτόχρονα ήταν απαραίτητες επαρκώς σταθερές ισοτιμίες για να μην επιβαρύνουν κατά βούληση τους συναλλασσόμενους και να μην διαταράσσεται το σύστημα με μονομερείς αποφάσεις, τουτέστιν μια ελεγχόμενη ελαστικότητα. «Το εύρημα, όπως ο Κέυνς το προείδε, ήταν να εξασφαλιστούν επαρκή μέσα πίστης, ιδιαιτέρως βραχυπρόθεσμα, που θα επιτρέψουν στα κράτη να πληρώσουν για εισαγωγές χωρίς να καταφύγουν στον αποπληθωρισμό. Κατά τον ίδιο χρόνο ήταν αναγκαίο να επιβεβαιωθεί ότι τα κράτη θα μπορούσαν να ευεργετούνται από σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες χωρίς τις αποπληθωριστικές συνέπειες της προσπάθειας να επιτύχουν τρέχουσες ισοτιμίες στην αντιμετώπιση των πτήσεων των κεφαλαίων». (Thompson H. 1997, σ.98).

Η επιθυμία του Κέυνς ήταν ο έλεγχος των κινήσεων των κεφαλαίων έξω και μέσα στη χώρα, καθώς με την ελεύθερη μετακίνηση μειώνονται η μακροοικονομική και νομισματική αυτονομία των κρατών και η σταθερή επένδυση.

Από την άλλη οι ΗΠΑ ήθελαν ελεύθερες αγορές κεφαλαίου, και έτσι ο Κέυνς απέσυρε την ιδέα του γενικευμένου ελέγχου των κεφαλαίων.

Ο συμβιβασμός επιτυγχάνεται για την αποτελεσματική κατανομή μέσω του εμπορίου των αγαθών, δηλαδή ελεύθερες κινήσεις υπό την έννοια: «Κανένα μέλος (του IMF), χωρίς την επιδοκιμασία του ταμείου δεν θα επιβάλλει περιορισμούς των πληρωμών και των μεταβιβάσεων για τις τρέχουσες διεθνείς ανταλλαγές». (IMF, article VIII, July 22, 1944. Από το Mc Kinnon 1993, σ.14). Η σχετική «απομόνωση» των κρατών από τις διεθνείς κερδοσκοπικές κινήσεις κεφαλαίου, θεμελιωμένη στη σχετική σταθερότητα του παραγωγικού κεφαλαίου και ενισχυμένη από μια διεθνή ρύθμιση και τις πολιτικές ελέγχου των κινήσεων του κερδοσκοπικού κεφαλαίου, θα αποτελέσει τη βάση για τις κρατικά θεμελιωμένες πολιτικές της περιόδου του κεϋνσιανού κράτους και της υποκατάστασης των εισαγωγών.³

Με τη συμφωνία Bretton Woods (BW) το 1945, τα συμβαλλόμενα μέρη εγκατέστησαν μια εξωτερική νομισματική ισοτιμία για το εγχώριο νόμισμα χρησιμοποιώντας χρυσό ή ένα νόμισμα προσδεδεμένο στον χρυσό και απέσυραν τον χρυσό από όλες τις ιδιωτικές συναλλαγές. Βραχυχρονίως, συντηρούν την ανταλλακτική ισοτιμία εντός ενός περιθωρίου διακύμανσης της τάξης του 1%, αλλά αφήνουν τη μακροχρόνια ονομαστική αξία μονομερώς ρυθμιζόμενη εάν και το IMF συμφωνεί. Την ελεύθερη νομισματική μετατρεψιμότητα για τους τρεχούμενους λογαριασμούς πληρωμών συνοδεύουν οι έλεγχοι κεφαλαίων για τον περιορισμό της νομισματικής κερδοσκοπίας, ενώ προφυλάσσονται από τις βραχυχρόνιες ανισορροπίες πληρωμών αποσύροντας από τα επίσημα συναλλαγματικά αποθέματα και την πίστη από το IMF, ώστε να απομονώνουν και το εγχώριο νομισματικό αποτέλεσμα των ανταλλαγών της αγοράς συναλλάγματος.

Συνεχίζεται...